

PÁLL BJÖRNSSON

Egy nemzeti hős megalkotása

Jón Sigurðsson (1811–1879) emlékezete és a nemzeti egység megteremtése Izlandon

1880. április végén a Phoenix nevű postahajó, mely tizenkét nappal azelőtt indult útnak Koppenhágából, megérkezett Izland legnagyobb városa, Reykjavík kikötőjébe. A hajó postai küldemények mellett utasokat és teherárut is szállított. Az utóbbiak közé tartozott két lepecsételt cink koporsó, melyek a Jón Sigurðsson és Ingibjörg Einarsdóttir házaspár holttestét tartalmazták. 1879 decemberében hunytak el, csupán néhány nappal egymás után, és mindketten szülőföldjükön kívántak nyugodni. Temetési szertartásuk a valaha tartott legnagyobb szabású ilyen esemény volt az országban. Két-három ezer ember vett részt a város központjában tartott ünnepségeken, a Reykjavíkban és környékén élő felnőtt lakosság kétharmadánál is többen. Több mint negyed évszázadon át volt Jón Sigurðsson az izlandi nemzeti mozgalom vezetője, olyan vezető, akinek hírneve a temetésen elhomályosította felesége életét.

Jón Sigurðsson egyik követője még azt is javasolta, hogy halasszák el a temetést június 17-ig, a születésnapjáig.¹ Ez az indítvány alapvetően azt célozta, hogy a gyászszertartást tudatosan Sigurðsson reinkarnációja eszközének szánják. Jóllehet ezt a gondolatot nem követte tett, a temetés dicsőséges nemzeti fesztivállá alakult, melynek során Sigurðssont úgy ünnepelték, mint Izland alapító atyját, az izlandi nemzet megmentőjét, annak legnagyobb fiát, és ezzel egyidejűleg az ország jövőjének szabadságát és fejlődését előre meghatározó személyt. A nagyságot sokféleképpen reprezentálták: hívták őt napnak, királynak és elnöknek is – hogy csupán néhányat említsünk az őt illető kifejezések közül.² Ha valaha szüksége volt hazájának egy nemzeti hősré, Jón Sigurðsson nyilvánvalóan jó jelölt volt e jövődöbéli szerepre. Ez azonban valójában olyan szerep volt, amit a huszadik században alkottak meg számára, miközben fontos ikonná, sőt akát szentté is vált. Mielőtt azonban elemzés alá vennénk az ehhez vezető eseménysort és személyiségét, szükséges megvizsgálni az általa képviselt ideológiai alapvetést.

Nacionalizmusból mozgalom

A 19. század folyamán Európa-szerte nemzeti mozgalmak széles köre koncentrált új nemzeti közösségek konstruálására, elképzelt közösségeket hozva létre, ha Benedict Anderson

¹ *Um sorgarhátíð í minning Jóns Sigurðssonar*, Skuld, March 13th, 1880. 5–6.

² *Jón Sigurðsson*, Máni 5 February 1880. 41–45.; *Jón Sigurðsson*, Þjóðólfur 9 February 1880. 22.; *Jón Sigurðsson*, Ísafold 12 February 1880. 9.; *Jón Sigurðsson*, Fróði 28 February 1880. 49–52.; *Um sorgarhátíð í minning Jóns Sigurðssonar*, Skuld 13 March 1880; 5–6.; *Jón Sigurðsson og Ingibjörg Einarsdóttir*, Norðlingur 2 March 1880. 14.; *Jón Sigurðsson og Ingibjörg Einarsdóttir*, Norðlingur 2 March 1880. 15.; lásd még Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 7–10.

központi elemző fogalmát akarjuk használni.³ Mindezen vállalkozások mögött a dicsőséges történelmi múlt felélesztésének az igénye rejtett. Ezek a mozgalmak alkalmanként számos kis állam kiterjedt nemzetállamban történő konszolidációját indították el, amint az Olaszország és Németország esetében történt. Néhány más helyen viszont, mint például Izlandon, a nacionalizmus nagyobb egységek dezintegrációját eredményezte, aminek folyamán az ország fokozatosan elszakadt a dán királyságtól. A nemzetépítők példának okáért azon igyekeztek, hogy megalkossák a nemzet múltjának egységes értelmezését, amit többek között olyan különféle eszközökkel terjesztettek és erősítettek, mint a központosított iskolarendszer, a szimbólumok – zászlók és dalok, különféle ünnepek, emlékművek állítása – és még banálisabb attribútumok is, mint árucikkek előállítás és értékesítése. A hősi múlt teremtésének egy másik aspektusa a nemzeti hősök ünneplése volt. Néhány esetben az ilyen hősök egyesítő szimbólumokként nem jártak sikerrel, míg mások kevésbé ellentmondásos, kevésbé megosztó és kevésbé kizáró szerepet játszottak. Néhányukat pedig egységesen elfogadták, és még nagyban csodálták is.⁴

A tizenkilencedik század közepe körül Izlandon megindult a nemzeti egység szisztematikus megalkotása. 1262 óta az ország Norvégiával alkotott uniót, majd Dánia domíniumává vált, és Koppenhága lett Izland fővárosa. Ez a város évszázadokon át nem pusztán közigazgatási központként szolgált az izlandiak számára, hanem új eszmék bevezetésének terepeként is. Leginkább a német eredetű nacionalizmus szerepelt azon új áramlatok között, melyeket a koppenhágai egyetemen tanuló izlandi diákok a tizenkilencedik század második harmadában megismertek. Ők közvetítették az új eszméket a *Volkgeist*ről és a nép önkormányzatra való jogáról az izlandi lakosság felé, jogokat követelve a dán királyságon belül.⁵ A koppenhágai egyetemisták között ott találjuk Jón Sigurðssont.

Jón Sigurðsson élete

Jón Sigurðsson Izland északnyugati részén, egy távoli fjordban fekvő Hrafnseyri nevű farmon született és nevelkedett. Szerencséjére apja, aki igen művelt evangélikus lelkész volt, iskolát tartott fenn a farmon, ahol fia megkapta az egyetemi felvételhez szükséges oktatást. Tizennyolcéves korában elhagyta otthonát, Reykjavík városába költözött, és 1830-ban az izlandi püspök titkára lett, ami egy fiatalember számára tiszteletreméltó állásnak számított. Ekkorra Reykjavík oktatási és közigazgatási központtá, valamint kereskedelmi állomássá kezdett válni, és megközelítőleg már az ország ötvenezer lakosának egy százalékát vonzotta. Sigurðsson 1833-ban Koppenhágába költözött, hogy történelmet, filológiát és nyelvészetet hallgasson. Bár nem szerzett tudományos fokozatot, az izlandi történelem és nyelv vezető

³ Lásd például: Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London, 1992. [magyarul: *Elképzelt közösségek: gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest, 2006.]

⁴ Lásd például: Nora, Pierre (dir.): *Les Lieux de mémoire*. I–III. Paris, 1992. [magyarul: *Emlékezet és történelem között: válogatott tanulmányok*. Budapest, 2010.] François, Etienne – Schulze, Hagen (Hrsg.): *Deutsche Erinnerungsorte*. I–III. München, 2001.; az izlandi fejlődési folyamat áttekintésére lásd: Helgason, Jón Karl: *Ódáinsakur. Helgifesta þjóðardýrlinga*. Reykjavík, 2013.

⁵ Hálfðanarson, Guðmundur: *Social Distinctions and National Unity: On Politics of Nationalism in Nineteenth-Century Iceland. History of European Ideas*, vol. 21. (November 1995) No. 6. 763–779.; Hálfðanarson, Guðmundur: *Severing the Ties – Iceland's Journey from a Union with Denmark to a Nation-State. Scandinavian Journal of History*, vol. 31. (2006) No. 3–4. 237–254.; az izlandi történelem áttekintésére lásd például: Jóhannesson, Guðni Thorlacius: *The history of Iceland*. Santa Barbara (CA), 2013.; Karlsson, Gunnar: *Iceland's 1100 years: The history of a marginal society*. London, 2000.

tudósa lett, és éveken át kutatási ösztöndíjakat kapott a dán hatóságoktól. Élete hátrélvő részében Koppenhágában élt, ahol kiadóként és politikai aktivistaként is működött.⁶

Történelmi kutatásain és politikai értekezésein keresztül Sigurðsson az Izland feletti dán uralom ellen folytatott küzdelmet. Karizmája világosan megmutatkozott abban a gesztusban, hogy a nyilvánosságban széleskörűen „Jón Elnök”-ként hivatkoztak rá. Ez a szokatlan cím végső soron annak a ténynek volt köszönhető, hogy Dániában az Izlandi Irodalmi Társulat elnökeként tevékenykedett. Mi több, hosszú ideig az izlandi parlament házelnöke volt, mely a dán hatóságok konzultációs testületeként funkcionált. 1845-től kétnyaranta ülésezett Reykjavíkban, előkészítve Izland függetlenné válását. A folyamat legfontosabb mérföldköveit azonban csak évtizedekkel Sigurðsson halála után rakták le, hiszen az ország 1904-ben kapott autonómiát, 1918-ban vált szuverenénné, a köztársaságot pedig 1944-ben hozták létre. Végül Sigurðsson az izlandi alkotmányozó gyűlés elnöke lett, mely 1851-ben Reykjavíkban ült össze, és ellenállást fejtett ki a dán próbálkozásokkal szemben, melyek arra irányultak, hogy Izlandot integrálják Dániába. A többi izlandi képviselő csatlakozott hozzá a „Mindannyian tiltakozunk!” mondatot kiabálva, ami a mai napig széles körben használatos az izlandi tiltakozó mozgalmak körében. Ez az incidens segítette Sigurðssont abban, hogy az izlandi függetlenségi mozgalom vezetőjévé váljon, mely pozíciót élete végéig megőrizte, és senki sem szállt versenybe vele. Ő maga nagyon tudatosan őrizte a státusát, ebből a célból intenzíven használta kora legmodernebb eszközét, a fényképezés művészetét.

A jelen tanulmány egy olyan nagyobb vállalkozás része, mely arra irányul, hogy megvizsgálja, milyen mértékben használták Sigurðsson nyilvánosság terében megjelenő imázsát az izlandi nemzeti identitás megteremtése érdekében. Azt a folyamatot vizsgálja, melynek során nemzeti ikonná vált, figyelembe véve annak szövegbéli és performatív dimenzióit. Számos és különféle típusú forrásokra alapozva, melyek között szerepelnek levéltári, nyomtatott és etnográfiai források, valamint szóbeli beszámolók, műtárgyak, fényképek, ajándéktárgyak, múzeumi kiállítások és emlékművek, a vállalkozás egésze azt igyekszik megfejteni, hogy az egyetlen személyhez kapcsolódó kollektív emlékezet milyen mértékben játszott meghatározó szerepet a nemzetállam megteremtésében.⁷ A jelen tanulmány szelektív módon merít ebből az átfogó feldolgozásból, elsődlegesen Sigurðsson születésnapj ünnepségeit vizsgálja, és hogy az ország különböző politikai mozgalmak miként próbálták felhasználni az örökségét. Robert N. Bellah tézisére utalva Jón Sigurðsson szerepét igyekszik megvilágítani az izlandi „civil vallás” intézményesítésében.⁸

Születésnapj ünnepségek és a százéves évforduló

Jón Sigurðsson halálát követően a rá emlékezést csend övezte. Az izlandi nacionalista mozgalom huszadik század eleji radikalizálódásával azonban megváltozott a helyzet. A radikalizálódás azt jelentette, hogy mind több és több izlandi, különösen fiatalok egyre inkább meg voltak győződve arról, hogy az országnak teljes függetlenséget kell követelnie Dániától, és szuverén állammá kell válnia. Hirtelen nagy kereslet támadt az egyesítő értelmű szimbólumok iránt. A mozgalom vezetői például kitaláltak egy új nemzeti zászlót, kék alapon fehér

⁶ A legfrissebb életrajz Friðriksson, Guðjón: *Jón Sigurðsson I-II*. Reykjavík, 2002–2003.

⁷ Az ezen a vállalkozáson alapuló legátfogóbb munka: Björnsson, Páll: *Jón Sigurðsson allur? Tákennyndir þjóðhetju frá andláti til samtíðar*. Reykjavík, 2011. [*Jón Sigurðsson utóélete: Egy nemzeti hős emlékezete halála után, a jelenig*]

⁸ Lásd: Bellah, Robert N.: *Civil Religion in America*. Dædalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences, vol. 96. (1967) No. 1. 1–21.

keresztel. ⁹ Ezen időszak alatt Jón Sigurðsson személye is alapvető szimbólummá vált, amit számtalan módon ünnepeltek. Ezeket az újításokat az Eric Hobsbawn és Terence Ranger által bevezetett „kitalált hagyomány” (*invented tradition*) fogalmának segítségével produktív módon elemezhetjük. ¹⁰

A radikalizálódott nemzeti mozgalom ünnepelni kezdte Jón Sigurðsson június 17-i születésnapját. Az első ünnepségre 1907-ben Reykjavíkban került sor nagyszámú résztvevő jelenlétében. Különböző politikai szervezetek azután a városközpontban a születésnapján nyilvános nagygyűléseket rendeztek, és tiszteletüket rótták le előtte mint nemzeti hős előtt a város központjától nem messze lévő sírjánál. Ezek az ünnepségek bizonyos értelemben az 1911-ben megünnepelt százéves jubileumának előjátékát jelentették. Ezt követően országszerte ünnepségeket tartottak, a legnagyobbat Reykjavíkban. A részvétel tekintetében semmi ehhez foghatót nem láttak még Izlandon. A programban számtalan esemény szerepelt, köztük az ország első egyetemének az alapítása, művészeti vetélkedő Jón Sigurðsson legjobb portréjának megfestése feladatával, sokféle róla szóló publikáció látott napvilágot, melyek között bőven szerepeltek dicsérő költemények. Nagyszámú ünneplő tömeg gyűlt össze, nem beszélve azokról az üzletemberekről, akik szerepet vállaltak az ünneplésekben, például különféle termékeket árultak, csokoládét és képeslapokat a hős képmásával. ¹¹ Ezek világos példái a Michael Billig által „banális nacionalizmus”-nak nevezett jelenségnek. ¹² Ugyanakkor ezen akciókat mindennapi vagy mérsékelt nacionalizmusként is lehetne kategorizálni, megkülönböztetve azokat attól a nacionalizmustól, amely kirekesztésre törekszik, vagy arra, hogy eltöröljön bizonyos társadalmi csoportokat.

Jón Sigurðsson nagyméretű szobrának avatása is része volt az 1911. évi jubileumi programnak. Izlandon és az észak-amerikai izlandi bevándorlók között folytatott közadakozás tette ezt lehetővé, az utóbbiak közül a legtöbben a kanadai Manitoba államban éltek. Ez az akció egyértelműen alulról jövő kezdeményezésnek tekintendő. A szoborból két példány készült, az egyik Izland, a másik Manitoba számára, az utóbbit az állam fővárosa, Winnipeg parlamentjének kertjében állították volna fel. ¹³ Az izlandi szobrot a kormánynak helyet adó legnagyobb épület elé szánták Reykjavík központjában, és két évtized múltán a város főterére, a parlament épülete elé helyezték át egy hatalmas talapzatra. Mivel a tér már régóta az izlandi politikai tömegtüntetések fő színtere, a szobor ezek részévé vált. Néhány esetben közvetlen szerepet is játszott azzal, hogy egyszerűen háttérként használták, és a tüntetők időnként szimbolikusan még be is öltöztették Sigurðsson szobrát, vagy különféle anyagokkal betakarták. ¹⁴

A születésnap nemzeti ünneppé válik

A Sigurðsson születésnapja körüli ünnepségek és különösképpen az 1911. évi centenáriumi megemlékezés egyedülálló folyamatot indított el, kitalált hagyományt teremtett, ami megváltoztatta az izlandi nemzeti ünnep időpontját. Addig ez augusztus 2-a volt, melyen az 1874-es izlandi alkotmány elfogadásáról emlékeztek meg (továbbá Izland ezer éves betelepülésé-

⁹ Kjartansson, Helgi Skúli: *Ísland á 20. öld.* Reykjavík, 2002. 73–75.

¹⁰ Hobsbawn, Eric – Ranger, Terence (ed.): *The Invention of tradition.* Cambridge, 1983.

¹¹ Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 103–126.

¹² Lásd például: Billig, Michael: *Banal nationalism.* London, 1995.

¹³ Thor, Jonas: *A monument in Manitoba: How a memorial to Icelandic patriot Jón Sigurðsson united his people.* Winnipeg, 2011.

¹⁴ Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 127–152.

ról). A nemzeti ünnep összekapcsolása az új alkotmánnyal általánosan jellemző, legalábbis európai országokra. Izlandon ezt a napot szabadidős tevékenységek és komoly események sajátos egyvelegével ünnepelték. A százéves évforduló kapcsán sport- és ifjúsági szervezetek országszerte aktív szerepet vállaltak a programban. Az elkövetkező években ezek a szervezetek továbbra is programokat szerveztek június 17-én, melyek legtöbbje valamilyen kapcsolatban állt a sporttal, ám kulturális és politikai események is kiegészítették mindezt, melyek során az emberek Sigurðsson iránti csodálatuknak, sőt imádatuknak is hangot adhattak. Ezen nacionalista mozgalmak Sigurðssont és születésnapját politikai elképzeléseik megvalósításának eszközeként kezdték használni. Néhány évig, amíg vetélkedésük tartott, Izlandnak két nemzeti ünnepe volt, míg augusztus 2-a elhalványult, és június 17-e győzelmeskedett nemzeti ünnepként.¹⁵

A születésnapot országszerte sporteseményekkel ünnepelték, melyen a hőst méltató komoly beszédek hangoztak el, és minden korosztály megtalálta a neki való szórakozást. Egy 1925-ből származó példa megvilágítja, hogy Jón Sigurðsson imázsa mily nagymértékben meghatározta a programokat. Ísafjörðurban, Északkelet-Izland legnagyobb halászközségében, éppen abban a megyében, ahol Sigurðsson született, a program számos eseménye között szerepelt egy nyilvános filmvetítés. A film cselekménye alapján megállapítható, hogy gyermekek számára készült vígjátékról volt szó: gonosztevők egy betörés után elmenekülnek a zsákmánnyal, a rendőrség kiszáll, de már nem tehet semmit, a közönség pedig jót nevet a történeten. A helybéli szociáldemokrata újság riportere megdöbbsent a filmen, bár a városi tanácsban a szociáldemokraták voltak többségben: „Lehet, hogy a gyerekek nevettek, de Jón Sigurðsson biztosan nem nevetett volna, ha látta volna a filmet” – írta az újságíró.¹⁶ A riportert nyilvánvalóan még ezt az alkalmat is arra szerette volna felhasználni Sigurðsson születésnapján, hogy pallérozza a gyerekeket, és megtanítsa nekik, miként váljanak törvénytisztelő állampolgárokká. Jón Sigurðsson bizonyos értelemben még mindig élő résztvevője volt ezeknek a banális eseményeknek. Imázsának ez a fajta használata később is többször visszatért.

Az izlandi köztársaság 1944. évi megalapítása napjának kiválasztása viszont pofonegyszerűnek bizonyult, ugyanis vita nélkül Sigurðsson születésnapját választották az Izlandi Köztársaság nemzeti ünnepének. E döntés nyomán országos szinten intézményesült életének és örökségének évenkénti megünneplése, és a helyi hatóságok is így tettek a saját közösségükben. Új rituálékát találták ki, így például a szóbanforgó nap reggelén az államfő, a köztársaság elnöke az izlandi nép nevében virágkoszorút helyez el a parlament épülete előtt a nemzeti hős emlékművének talapzatán. Meg kell jegyezni, hogy senki más nem részesül ilyen tiszteletben, ezek az ünnepségek az ilyen megemlékezéshez kapcsolódó cselekedetek szent jellegét sugallják.¹⁷ Röviden szólva, ez a kitalált rituálé ismétlődő jelleggel őrzi a nemzeti emlékezetben Sigurðsson alakját mint a modern Izland alapító atyját.

Ünnepségek és világi zarándokhelyek

Jón Sigurðsson születésnapjára és centennáriumi ünnepségei a nagyszabású megemlékezések iskolapéldái. Ugyanakkor személye számtalan más módon is az emlékezet tárgyává vált a 20. század folyamán, például kiállítások, publikációk – ez utóbbiak között számtalan életrajzzal

¹⁵ Ívarsson, Jón M.: „En sautjándi júní hefur sigrað”. *Þjóðhátíðaragur verður til*. Sagnir, vol. 25. (2005) 38–44.

¹⁶ Jón Sigurðsson grættur. Skutull, June 27th, 1925. 2.

¹⁷ Björnsson: Jón Sigurðsson allur? 162–182.

és tankönyvvel –, továbbá bélyegek, érmék, bankjegyek és műtárgyak révén. Az alábbiakban ezek közül vizsgálok néhányat röviden.

A Jón Sigurðssonnal kapcsolatos megemlékezés céljából különböző helyeket rendeztek be tudatosan, vagy váltak azok spontán módon világi zárandoklat célpontjává és vallási jellegű ünnepségek helyszínévé, így többek között fő lakhelyei, születése helye és sírhelye.¹⁸ Amikor 1881-ben, két évvel halála után elkészült a parlament épülete Reykjavíkban, személyes holmijának fontos darabjai kerültek az épületbe, köztük ágya, ágyneműje és fűtisztítója. Koppenhágai lakása mintájára egy különleges szobát rendeztek be a tiszteletére. Később az egész gyűjteményt, csaknem 300 tárgyat áthelyezték az izlandi nemzeti történeti múzeumba, ahol az állandó kiállítás egyik különleges része még ma is róla szól. A Sigurðsson tulajdonában volt más tárgyak, melyeket egyszerűen eladtak a halála után, szintén szent kegytárgyakká váltak, még magántulajdonban lévő otthonokban is megtalálhatók.¹⁹

Egyik-másik tárgyat az 1970-es években egy kiállításon bemutatatták Jón Sigurðsson eredeti koppenhágai lakásában. Egy izlandi üzletember apránként felvásárolta az egész lakóépületet, a régi városfalon belül található hatemeletes házat. Ezután az izlandi parlamentnek adományozta azzal a feltétellel, hogy Sigurðsson emlékét őrizze, és kulturális központként szolgáljon a város lakói számára.²⁰ Jó példa ez egy olyan alulról jövő kezdeményezésre, amit azután az országos hatóságok felülről felkaroltak. Az épület sok Koppenhágába látogató izlandi úticéljává vált.

Jón Sigurðsson szülőhelyét szintén világi zárandokhellyé fejlesztették. A centenáriumi évforduló alkalmával emlékművet állítottak a farm előtti földeken, és fél évszázaddal később lefektették egy épület alapjait, ahol iskola, kiállítás és egy imaterem kapott elhelyezést. Később annak a farmháznak a makettjét is elkészítették, ahol a hős született és felnevelkedett. Mindezekre a beruházásokra annak ellenére került sor, hogy a térség a hosszú téli hónapokban megközelíthetetlen.²¹

Sigurðsson sírja a régi reykjavíki temetőben szintén rituális úticéllá vált. A huszadik században politikai pártok részéről történt néhány kísérlet arra, hogy politikai programjaik számára toborzóhelynek használják. A helybéli náci párt tagjai például az 1930-as években néhányszor kísérletet tettek erre. Ám ezek a vállalkozások mindig közfelháborodást váltottak ki. Általános konszenszus alakult ki, hogy a sír körüli területet nem használhatják mások, mint a közvélemény hivatalos letéteményesei, így például a reykjavíki városi tanács képviselői vagy az izlandi sportolók nemzeti szövetsége.²²

Mi több, a huszadik század elején az emberek elkezdték Jón Sigurðsson nevét arra használni, hogy különféle dolgokat, egyesületeket, termékeket, sőt még halászhajókat is nevezzenek el róla. Az emlékét megőrkítő tömegcikkeket vásároltak, plakátokat, tárgyokat vagy bekeretezett fényképeket, és ezeket elhelyezték otthonaikban, még a munkahelyeiken is. Az izlandi állam szintén részt vett Jón Sigurðsson imázsának felerősítésében, például azzal,

¹⁸ A „világi zárandoklat” kifejezés termékeny használatára lásd: Margry, Peter Jan: *Secular Pilgrimage: A Contradiction in Terms?* In: Margry, Peter Jan: *Shrines and Pilgrimage in the Modern World. New Itineraries into the Sacred.* Amsterdam, 2008. 13–46.

¹⁹ Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 61–74.

²⁰ *Hinn aldni Húvetningur sá áratugagamlan draum rætast 17. júní.* Morgunblaðið 19 June 1966. 3 og 18.; Thorsteinsson, Axel: „Aðaláhugamál mitt var að gefa landinu þetta hús”. Visir 27 June 1966. 8.; lásd még: Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 67–78.

²¹ Björnsson, Páll: *Af sjálfum guði sendur. Vestfirsk vitund um Jón Sigurðsson forseta.* Ársrit Sögufélags Ísfirðinga, vol. 52. (2012) 106–140.

²² Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 82–91., 215–224.

hogy képmását számos bélyegen megjelenítették: a legelső példa 1911-ből, míg a legújabb 2011-ből való. Az 1920-as évek végétől arcmaása számos izlandi bankjegyen szerepelt. Mindig is a legértékesebbeken jelent meg, ami tovább erősíti imázsának értékét az ország vezetői szemében. Izlandi nagyvállalatok és bankok szintén kiaknázták tekintélyét.²³

A nép előszeretettel keresett kapcsolatot Sigurðssonnal, ami néha sajátos formát öltött. Az utóbbi évtizedekben izlandi újságokban megjelent gyászközleményekben például több száz olyan példát olvashatunk, amelyekben Sigurðsson honfitársai arra emlékeztetik az olvasókat, hogy a családja révén vagy „földrajzi” tekintetben közük van a hőshöz. Még akik nem álltak közvetlen rokoni kapcsolatban vele, ők is elég nagy energiát fektettek abba, hogy valamilyen kapcsolatot találjanak vele. Egy idős rendőr például szokatlan módját választotta ennek 1962-ben: „Június 16-án születtem, vagyis egy nappal azelőtt, amikor nyolcvannégy évvel korábban Jón Elnök megszületett.”²⁴ Ehhez hozzátartozik, hogy az interjú a rendőr szakmai pályafutásáról szól, és egyáltalán nem Jón Sigurðssonról.

Mindent összevetve, a különféle megemlékezési módok vizsgálata bizonyítja, hogy az emlékezés a mindennapi élet részévé vált, „mindennapos népszavazássá” – Ernest Renan tizenkilencedik századi kifejezésével élve.²⁵ Rávilágít arra, hogy Jón Sigurðsson imázsai kialakított hagyományokként alapvető fontosságúak voltak a köztársaság civil vallásának megteremtése szempontjából.

Politikai viták és a jelen helyzet

Ha megvizsgáljuk Jón Sigurðsson örökségének ideológiai vetületeit és politikai alakzatait, különleges helyzetekre derülhet fény. Világossá válik, hogy mind a mai napig rendszeresen úgy hivatkoznak rá, különösen politikai vitákban, mintha még mindig élő személyről lenne szó. Jóllehet politikai nézetei 19. századi európai nemzeti-liberális politikusra jellemzők,²⁶ a 20. században imázsait felhasználó mozgalmak széles politikai spektrumot képviselnek: szociáldemokraták, nácik, konzervatívok vagy kommunisták. Annak érdekében, hogy megpróbálják megszerezni a közvélemény támogatását politikai programjukhoz, mindezen csoportok Sigurðsson igazi ideológiai utódaiként tekintettek magukra.²⁷ Izlandon még manapság is nyilvánosan felteszik a kérdést az általános választásokat megelőző hónapokban, ahogy az 2016-ban is történt, hogy ő vajon melyik pártra szavazna.²⁸ A Sigurðssonra történő gyakori hivatkozások az Izland Európai Unió tagságának lehetőségéről szóló viták során mutatják, hogy még mindig mennyire élénk a nemzetben élő emlékezete,²⁹ és hogy a különböző csoportok a saját céljaik szerint miként igyekeznek formálni a múltat.

Meg kell állapítanunk azonban: nem kivételes jelenség, hogy széles politikai spektrumon található emberek ugyanazt a személyt használják egyesítő szimbólumként. Olaszországban Giuseppe Garibaldi egyesítő szimbólumként szolgált politikai mozgalmak számára a jobb és

²³ Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 115., 162–173., 236–238.

²⁴ *Tíminn-Sunnudagsblað*, July 29th, 1962. 509.; Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 213–215.

²⁵ Renan, Ernest: *Qu'est-ce qu'une Nation?* Paris, 1882. [magyarul: *Mi a nemzet?* In: Bretter Zoltán – Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában. A nacionalizmus*. Pécs, 1995. 171–187.]

²⁶ Björnsson, Páll: *Að búa til íslenska karlmenn: Kynjaímyndir Jóns forseta*. In: Halldórsdóttir, Erla Hulda (ed.): *2. íslenska sögubingid. Ráðstefnurit I*. Reykjavík, 2002. 43–53.

²⁷ Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?* 215–224.

²⁸ *Hvað myndi Jóns Sigurðsson kjósa?* Fréttablaðið, 28 Oct. 2016. 14.

²⁹ Björnsson, Páll: *Jón Sigurðsson forseti og aðild Íslands að Evrópusambandinu*. In: Jóhannesson, Gunnar Þór – Björnsdóttir, Helga: *Rannsóknir í félagsvísindum XI*. Reykjavík, 2010. 216–225.

bal oldalon egyaránt.³⁰ Az Egyesült Államokban pedig George Washington és Abraham Lincoln játszott ugyanilyen szerepet egymással szembenálló mozgalmak számára, beleértve a két vezető amerikai politikai pártot. Valójában még azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy Jón Sigurðsson státusa Izlandon egyenértékű Washington és Lincoln imázsainak a 20. századi Egyesült Államokban tapasztalható együttes erejével.³¹ Gyakoribb azonban, hogy ünnevelt egyének, különösen politikusok, nem vívják ki maguknak az egyesítő erejű nemzeti hősök státusát. Otto von Bismarck Németországban, illetve Finnországban Carl Gustav Emil von Mannerheim tábornok segítettek országaik egyesítését, és mindkettőjüket számos emlékművel tisztelték meg röviddel haláluk után. Politikai örökségük viszont soha nem vált széles körű tisztelet tárgyává, mint ahogy egyiküknek sem sikerült egyesítő ikonná válnia.³² Sigurðssonnal ellentétben ugyanis, aki életében nem vállalt hivatalt, Bismarcknak és Mannerheimnek elég alkalmuk volt arra, hogy hatalmuk gyakorlása révén népszerűtlenné váljanak.

Biztonsággal kijelenthető, hogy a Jón Sigurðsson mint nemzeti hős iránti igény igen erős volt a huszadik századi Izlandon, ami továbbélt egyének, pártok, egyesületek, hatóságok, sőt még magáncégek körében is. Mi több, különféle források azt jelzik, hogy imázsának értéke a mai Izlandon is nagy. 1999-ben például a millennium izlandijának választották a szavazatok 42%-ával, sokkal többel, mint az őt követő személyeket, két híres alkotót, Snorri Sturlusont és Halldór Laxnesst, valamint az első női elnököt, Vigdís Finnbogadóttirt.³³ Tiszteletének erőssége szintén megmutatkozott egy 2009-ben végzett országos közvéleménykutatás nyomán, amit 18 és 80 év közötti izlandiak között végeztek a véletlen mintavétel módszerével az izlandi országos nyilvántartás alapján. Az eredmény azt mutatja, hogy bár a megkérdezettek egy része nem volt tisztában munkásságával és műveivel, döntő többségük gondolta fontosnak vagy nagyon fontosnak, hogy életben tartsák emlékét, és továbbra is egyesítő szimbólumként használják. A megkérdezettek közel egy ötöde úgy vélte, hogy ő volt az izlandi közársaság első elnöke, jóllehet azt csak hatvanöt évvel a halála után alapították. A felmérés azt is jelzi azonban, hogy Jón Sigurðsson státusa változhat az elkövetkező évtizedekben, mivel inkább az idősebb generációkat érdekli emlékének megőrzése, mint a fiatalabbakat.³⁴

³⁰ Lásd például: Gerwarth, R. – Riall, L.: *Fathers of the Nation? Bismarck, Garibaldi and the Cult of Memory in Germany and Italy*. European History Quarterly, vol. 39. (2009) 388–413.

³¹ Schwartz, Barry: *Social Change and Collective Memory: The Democratization of George Washington*. American Sociological Review, vol. 56. (1991) No. 2. 221–236.; Schwartz, Barry: *Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II*. American Sociological Review, vol. 61. (Oct. 1996) No. 5. 908–927.; Schwartz, Barry – Schuman, Howard: *History, Commemoration, and Belief: Abraham Lincoln in American Memory, 1945–2001*. American Sociological Review, vol. 70. (2005) No. 2. 183–203.; Hay, Robert P.: *George Washington: American Moses*. American Quarterly, vol. 21. (1969) No. 4. 780–791.; Mitnick, B. J. (ed.): *George Washington: American symbol*. New York, 1999.

³² Lásd például: Gerwarth, R. – Riall, L.: *Fathers of the Nation? Bismarck, Garibaldi and the Cult of Memory in Germany and Italy*. European History Quarterly, vol. 39. (2009) 388–413.; T. Vihavainen et al. (ed.): *Mannerheim: An Officer of the Imperial Russian Army, Marshal of Independent Finland*. Helsinki, 2005.

³³ *Jón Sigurðsson Íslendingur árpúsundsins*, DV, 1 Dec. 1999. 40. Jóllehet a felmérés nem tudományos protokoll szerint készült, az eredmények bizonyos mértékig megbízhatónak tekinthetők, különösen mivel nem történt szervezett kísérlet arra nézve, hogy az emberek Jón Sigurðssonra szavazzanak.

³⁴ Ezt a felmérést a kutatási projekt keretében végeztem, és a következő könyv erre alapult: Björnsson: *Jón Sigurðsson allur?*; lásd különösen 253–260. Összesen 1590 embert választottunk ki véletlenszerűen az országos izlandi népességnylvántartásból. Összesen 954 ember válaszolt, akiket telefo-

Konklúzió

A postahájó neve, mely Jón Sigurðsson és felesége földi maradványait Reykjavíkba szállította 1880-ban, szimbolikusnak bizonyult. Jón Sigurðsson sorsa megegyezik a ciklikusan újjáéledő egyiptomi főnix madárával, hiszen a huszadik század során újra és újra újjászületett róla formált nagyszabású imázsai révén. Jón Sigurðssont legalább egy évszázadig modellként használták új és modern izlandiak nacionalista szocializációjára. A folyamat során központi figurává vált az izlandi köztársaság civil vallásában. Röviden szólva, a körülötte formálódó kultusz napjainkig él a róla kialakított képek különféle manifesztációin keresztül. Mi több, független védjeggyé vált, mivel azok az izlandiak is, akik korlátozott tudással bírnak róla, szintén egyesítő szimbólumként fogadják el. Szentté vált – sikeres „kitalált hagyományá”.

Nehéz megmagyarázni, hogy Jón Sigurðsson miért lett ilyen fontos nemzeti ikon Izlandban. Imázának sikeressége valószínűleg annak a ténynek köszönhető, hogy az emlékének őrzésére irányuló erőfeszítések „alulról” és „felülről” is jöttek. A jelen tanulmány világosan megmutatta, hogy az imázsa megalkotásáért felelős ágensek sokféle eredetűek voltak: a magán- és közszférából egyaránt érkeztek, köztük magánszemélyek, családok, egyesületek, vállalatok, politikusok és közszolgák. Születésnapjának ünneplése például „felülről” intézményesült, ám az is elmondható, hogy a döntést előkészítő munkálatokat „alulról” jövő kezdeményezések jelentették: kulturális és társadalmi erő, sportegyletek stb., ahogy a centenáriumi megemlékezéseket követően is. Megkockáztatható az az állítás, hogy Jón Sigurðsson imázsa erejének valami köze lehet ahhoz, hogy az ünnepségek mögött álló ágensek hivatalos és nemhivatalos, köz- és magántermészetűek is voltak. Ez pedig arra figyelmeztet bennünket, hogy a nemzettudat többféle módon manifesztálódik, a központból vezérelt csodálattól kezdve a banális viselkedésformákig.

Fordította: VAJDA ZOLTÁN

non keresztül értünk el, ami csaknem 70%. A következő kérdéseket tettük fel a felmérés során: 1) Mennyire ismeri Jón Sigurðsson életét/munkásságát? 2) Miért hívták Jón Sigurðssont Elnök Jónnak? 3) Miről volt nevezetes Jón Sigurðsson? Az utolsó három kérdés szinte ugyanarra vonatkozott: 4) Mennyire nem/ért egyet a következő állítással? „Jón Sigurðsson fontos egyesítő szimbólum az izlandi nemzet számára” 5) Mennyire nem/ért egyet a következő állítással? „Fontos életben tartani Jón Sigurðsson emlékét” 6) Milyen mértékben tükrözi a következő állítás az Ön véleményét? „Büszke vagyok Jón Sigurðssonra”.

PÁLL BJÖRNSSON

Inventing a National Hero. The Commemoration of Jón Sigurðsson and the Making of National Unity in Iceland

Jón Sigurðsson has been used as a model for the nationalist socialization of new and modern Icelanders for more than a century and a cult formed around him has been maintained up to the present through various manifestations of the images of him. He seems to have become an independent trademark, because those Icelanders, who have very limited knowledge of him, also embrace him as a unifying symbol. By focusing on a wide range of popular representations, this study analyzes how Sigurðsson's public images have been utilized to shape an Icelandic national identity. It examines the process through which he emerged as a national icon, both in its textual and performative dimensions. Based on numerous and diverse sources, it elucidates how the collective memory of a singular figure played a formative role in the creation of a nation-state.